

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Досліджено особливості функціонування соціального страхування як складової частини системи соціального захисту населення України, зроблено аспект на актуальних питаннях у цій сфері, пов'язаних зі зміною законодавства.

Постановка проблеми

З набуттям Україною незалежності, країна взяла напрямок на побудову економічно розвиненої держави з ринковою економікою. На жаль, усі нововведення у нашій країні протягом останніх двох десятиліть не вирішували питань соціальної сфери, а навпаки, призвели до зниження економічного та соціального стану громадян, підвищення рівня соціальних ризиків, появи додаткової кількості незахищеного населення. У таких умовах важливим залишається надання державою гідного соціального захисту населення, який частково забезпечується фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Проблематика державного соціального страхування, у тому числі функціонування фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, досліджувалася такими вітчизняними та іноземними науковцями: В. Роїком, П. Пелчом, М. Свенчіцьким, В. Фильєвом, Н. Внуковою, Л. Клівіденко, Е. Лібановою, В. Куценко, С. Юрієм, О. Василюком, С. Осадцем, Н. Зеленко, Л. Стожок, В. Плисою, О. Палій, І. Ткачуком, Б. Надточієм, І. Гнібіденком, А. Вольською, В. Безуглою та ін. Їх напрацювання внесли вагомий внесок у розгляд даного питання. Разом з тим, недослідженими залишаються окремі теоретичні та практичні питання у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування як елементу системи соціального захисту населення України.

Метою статті є дослідження актуальних питань соціального страхування як складової системи соціального захисту населення, що пов'язані з останніми змінами у вітчизняному законодавстві.

Об'єкти та методика дослідження

Об'єктом дослідження є процес функціонування соціального страхування як складової системи соціального захисту населення України на сучасному етапі. При виконанні роботи використовувалися методи структурно-логічного, порівняльного, статистичного аналізу, графічні методи та прийоми.

Результати досліджень

Складовими системи соціального захисту є соціальна допомога, соціальна підтримка, соціальне забезпечення та соціальне страхування. З економічної точки зору, соціальне страхування виступає як інститут соціального захисту, а соціальної – це форма соціального захисту, яка дозволяє у випадку настання соціальних ризиків зберегти необхідні стандарти рівня і якості життя. Соціальне страхування у нашій країні забезпечують цільові страхові фонди, а саме: Пенсійний фонд України, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням [2], які мають надавати застрахованим особам матеріальне забезпечення і соціальні послуги при настанні страхових випадків [10].

Доходи Пенсійного фонду України включають:

1) власні надходження, зокрема, єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, інші надходження, кошти, сплачені банками за користування тимчасово вільними коштами Пенсійного фонду України, кошти на виплату різниці у пенсійному забезпеченні наукових працівників, що відшкодовується за рахунок небюджетних підприємств та установ, кошти підприємств на покриття фактичних витрат на виплату та доставку пенсій працівникам, зайнятим на роботах з особливо шкідливими і важкими умовами праці, кошти на виплату пенсій іноземним пенсіонерам, які проживають на території України;

2) кошти Державного бюджету України;

3) кошти Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття;

4) кошти Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань [1].

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ), що є складовою частиною власних доходів Пенсійного фонду України (ПФУ), був запроваджений у результаті прийняття 8 липня 2010 року Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [5], який вступив у дію з 1 січня 2011 року.

Запровадження ЄСВ призвело до суттєвого збільшення власних надходжень всіх фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, у тому

числі Пенсійного фонду України. Проте, незважаючи на це, бюджет ПФУ і досі залишається дефіцитним (рис.1).

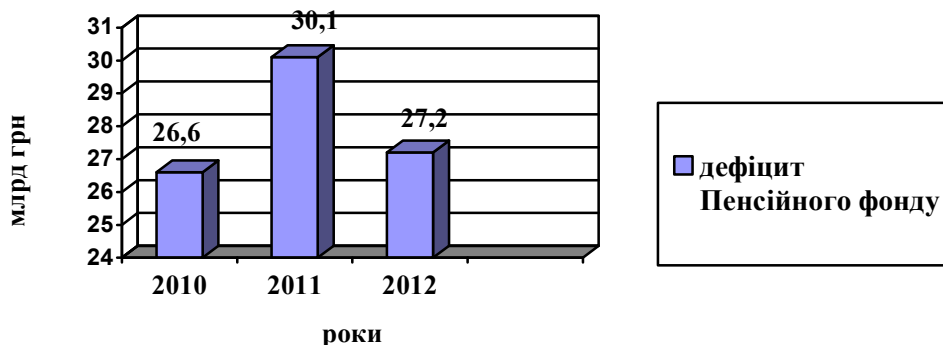

Рис. 1. Динаміка дефіциту Пенсійного фонду України за 2010–2012 рр.

Джерело: складено автором за звітними даними Пенсійного фонду України [6, 7, 8].

Для того, щоб вирішити проблему дефіциту бюджету Пенсійного фонду України та зменшити навантаження на Державний бюджет України, необхідно було знайти додаткове джерело наповнення доходів ПФУ. Враховуючи той факт, що ЄСВ займає лівову частку у всіх доходах ПФУ, а саме у 2011 р. – 66,1 %, у 2012 р. – 69,1 % (табл. 1). Він виявився об’єктом пильної уваги. Тому рішенням даної проблеми стало прийняття 14 травня 2013 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо призначення та індексації пенсії», що регламентував введення з 1 липня 2013 р., нарахувань та утримань ЄСВ з суми допомоги по вагітності та пологах.

Даний закон вирішив питання, пов’язані не тільки з наповненням дохідної частини Пенсійного фонду України, а й питання поділу страхового стажу на «пенсійний» та «соціальний». З набранням чинності змін з 1 липня 2013 р. період знаходження у декретній відпустці, а саме, 4 місяці (126 календарних днів, з яких 70 календарних днів до пологів та 56 календарних днів після них) [3], буде зараховуватися до «пенсійного» страхового стажу.

Таблиця 1. Бюджет Пенсійного фонду України за 2010–2012 рр.

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Доходи, всього, млрд грн	183,52	197,6	222,6
1) власні надходження, млрд грн	119,3	139,1	158,0
в т.ч. ЄСВ, млрд грн	115,8*	130,6	153,8
Питома вага ЄСВ у доходах, %	97,0	66,1	69,1
2) кошти державного бюджету, млрд грн	64,1	58,3	64,4
в т.ч. дотація на виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами, млрд грн	33,1	40,6	49,2

3) кошти фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, млрд грн	0,02	0,1	0,1
4) кошти фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, млрд грн	0,1	0,1	0,1
Видатки, всього, млрд грн	191,4	210,7	233,7

Примітка: * – доходи ПФУ до прийняття ЄСВ.

Джерело: складено автором за даними звітів Пенсійного фонду України [6, 7, 8].

Отже, з 1 липня 2013 р. при виплаті допомоги по вагітності та пологах роботодавець має сплати нарахування в обсязі 33,2 % від суми допомоги до органу доходів та зборів, а застрахована особа (вагітна жінка) – утримання у розмірі 2 % від суми допомоги, які спрямовуються роботодавцем на рахунки органів доходів та зборів від імені фізичної особи, тому сума «декретної» допомоги такої особи буде зменшена на 2 % від загальної суми.

Згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» виплата допомоги по вагітності та пологах здійснюється за рахунок коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням [4], які до 2013 р. формувалися шляхом розподілу з рахунку ПФУ, а з січня 2013 р. – з рахунку органу доходів та зборів.

Тепер при сплаті єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на рахунок органу доходів та зборів, в залежно від типу платника ця сума розподіляється у відсотковому відношенні до кожного фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування та ПФУ.

Схема розподілу нарахувань й утримань ЄСВ з допомоги по вагітності та пологах зображена на рис. 2.

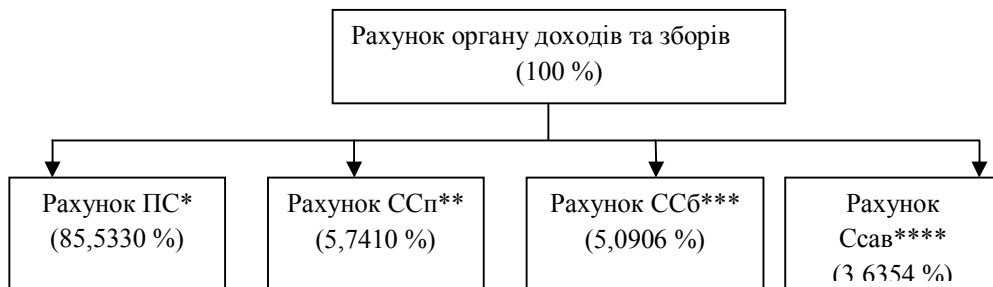

Рис. 2. Схема розподілу коштів після сплати ЄСВ з допомоги по вагітності та пологах на рахунок органу доходів та зборів

* ПС – на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (до солідарної системи);

**ССп – на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням;

*** ССб – на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття;

**** ССнв – на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

Джерело: складено автором.

Варто звернути увагу, що прийняття змін щодо оподаткування сум допомоги по вагітності та пологах єдиним соціальним внеском призвело до подвійного оподаткування, порушення основних принципів оподаткування. Роботодавець має сплачувати податок на суму допомоги по вагітності та пологах, яка виплачується за рахунок Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, до якого до цього роботодавець вже здійснював відрахування по ЄСВ на фонд оплати праці молодій жінці – постійного працівника, яка стала вагітною.

Хоча введення цього додаткового джерела наповнення рахунку органу доходів та зборів збільшило власні доходи Пенсійного фонду України та інших фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, проте порушило окремі аспекти соціального захисту населення, зокрема вагітних та молодих жінок, які можуть поповнити ряди безробітних, адже за таких умов роботодавці не будуть зацікавлені у прийнятті на роботу таких працівників.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Отже, у результаті рішення наповнити доходи Пенсійного фонду України та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування за рахунок додаткових джерел були порушені права роботодавців щодо сплати податків із соціальних виплат, що здійснюються з фонду тимчасової втрати працездатності, та виник додатковий соціальний ризик – підвищення рівня безробіття заміжніх жінок, що поки не мають дітей.

Перспективою подальших досліджень є визначення форм та методів проведення фінансового забезпечення соціального страхування як складової системи соціального захисту населення України в умовах ринкової економіки.

Література

1. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах за 2011 рік. / Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=96595&cat_id=41296
2. Закон України «Основи законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 14.01.1998, № 16/98-ВР [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/16/98-вр>.
3. Закон України «Про відпустки» від 15.11.1996, № 504/96-ВР зі змінами та доповненнями [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/504/96-вр>
4. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» від 18.01.2001 № 2240-ІІІ, зі змінами та доповненнями [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2240-14>
5. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010, № 2464-ВІ, зі змінами та доповненнями [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>
6. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2010 рік [Електр. ресурс]. - Режим доступу: http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/article?art_id=162515&cat_id=9475
7. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2011 рік [Електр. ресурс]. – Режим доступу: http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/article?art_id=199926&cat_id=9475

8. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2012 рік [Електр. ресурс]. - Режим доступу: http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/article?art_id=210010&cat_id=9475

9. Соціально - економічний стан України: наслідки для народу та держави. Національна доповідь / за заг. ред. *В. М. Гейця* та ін.//. – К.: НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.

10. *Стожок Л. Г.* Соціальне страхування як інструмент управління соціальними ризиками / *Л. Г. Стожок* // Економіка. Фінанси. Право. – 2012. – № 1-2. – С. 35–39.
